

מנחם כ"ץ

תלמוד ירושלמי

מסכת קידושין

מהדורה וביאור קצר

נספח

מכון שכטר למדעי היהדות

יד יצחק בן-צבי • ירושלים

הספר ראה אור בסיוע:
הקרן הלאומית למדע
אגודת פרידברג לכתב היד היהודי (FJMS)
קרן הזיכרון לתרבות יהודית
האוניברסיטה הפתוחה – רשות המחקר

פרסום זה של
"הספריה על שם מאיר ותרצה גולדשטיין שנספו בשואה"
שליד מכון שכטר למדעי היהדות
מוקדש על ידי
הרב ברוך גרשון גולדשטיין
"אוד מוצל מאש"

לזכר עולם

של הקדושים והטהורים שנספו בשואה
אבי מורי ר' ישראל מאיר בן ר' שמואל אלטער ואסתר טובה דבורה
אמי מורתי תרצה ביילע בת ר' חיים ומלכה
אחותי היקרה רחל בת ר' ישראל מאיר ותרצה ביילע
אחי היקר שמואל אלטער בן ר' ישראל מאיר ותרצה ביילע

גולדשטיין

הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו
תהינה נשמותיהם צרורות בצרור החיים

עורך לשון: יהושע גרינברג
עורכת-מרכזת: שלומית משולם
סדר ועימוד: חנוך ולדנברג

© כל הזכויות שמורות - ירושלים תשע"ו (2016)
מסת"ב 1-391-217-965-978

המובאות בספרות הרבנית

484	פרק א - האישה נקנית
562	פרק ב - האיש מקדש
575	פרק ג - האומר לחבירו
605	פרק ד - עשרה יוחסין

פרק ד • עשרה יוחסין

הלכה א, סה ע"א-ע"ב

סוגיא 2 • חללי

⁶⁻⁵ רש"י, קידושין סט ע"ב, ד"ה התרשתא (דפוס ונציה):

נחמיה בן חכליה קרוי כן בספר עזרא. ובתלמוד ירושלמי נמצא שעל שם שהיה משקה למלך היה צריך לשתות קודם - שלא יחשדוהו שמא הטיל סם המות במשקה המלך - התירו לו יין של גוים לשתות, לכך נקרא התרשתא.

(בדפוס ספרד: ובתלמוד ירושלמי, על שם שהיה משקה למלך והתירו לו יינם של גוים לשתות, לכך נקרא התרשתא.)

תוספות ר"י הזקן, קידושין סט ע"ב, ד"ה התרשתא:

הוא נחמיה בן חכליה. ובתלמוד ירושלמי נמצא: על שם שהיה משקה למלך התירו לו יינם של עובדי כוכבים לשתות, לכך נקרא התרשתא.

ספר הראב"ה, אלף נ, ד, עמ' ז:

ואמרין בירו שלמי: "ויאמר התרשתא להם" - למה נקרא שמו תרשתא? שהתירו לו לשתות יין.

פירוש ר' ישעיה הראשון מטרנאני, ג, עמ' רמא:

ואמרו חז"ל: נחמיה שמו. ולמה נקרא שמו התרשתא? שהתיר השתייה לפני המלכים בשעת סכנה, כמו שנאמר לפנים.

מדרש דניאל ומדרש עזרא, עזרא ב, סג, עמ' 113:

ורבותי אמ': נחמיה הוא התרשתא. ולמה נקרא שמו התרשתא? שהתירו לו לשתות ביין. התרשתא. שנ': "ואני הייתי משקה למלך".

יחסי תנאים ואמוראים, ערך "ברוקה", עמ' יט:

וכן נחמיה נקרא תרשתא, על שם שהתירו לו לשתות יין.

יחסי תנאים ואמוראים, ערך "רב יצחק דבי רבי אמי" (ערכי תנאים ואמוראים, ב, עמ' תריד):

התרשתא - שהתירו לו יין נסך לשתות.

תשובות בעלי התוספות, יט, עמ' 71:

ואמרין בירו שלמי: "ויאמר התרשתא להם" - למה נקרא שמו תרשתא? שהתירו לו לשתות יין.

ספר הבתים, עמ' שיב:

[ודומה לזה מה שהתירו לנחמיה לשתות מיין הגויים], כמו שדרשו בהתרתא: היתר שתיה.

¹³⁻¹² **חידושי הרשב"א**, קידושין סט ע"ב, ד"ה עד, עמ' תלט:

"עד עמוד הכהן לאורים ותומים". ירושלמי: וכי אורים ותומים היו בבית שני? אלא כאדם שהוא אומר עד שיחיו מתים.

בית הבחירה, קידושין סט ע"ב, עמ' 331:

וכמו שאמר "עד עמוד כהן לאורים ותומים", אע"פ שלא היו אורים ותומים בבית שני. פירשו בתלמוד המערב שאין זה אלא כאומר עד שיחיו מתים או עד שיבא בן דוד.

¹⁸⁻¹⁴ **ילקוט שמעוני**, עזרא, תתרטז (14), דפוס ראשון (בדפוסים החדשים יש המשך: "ואין מבנות בנות [...])

אצל הכהונה", אבל הוא חסר בדפוס ראשון ובכתב היד):

"אשר לא יאכלו מקדש הקדשים" וכו', אלו בנות ברזיל. אי לשם שמים נתגירו, יכואלו מקדש הקדשים! אין תימא שלא לשם שמים נתגירו, אפילו בקדש הגבול לא יאכלו! ואפי' תימא לשם שמים נתגירו, וגורת לא כזונה היא אצל כהונה? פתר לה: לא היה מבנות אלא מבנות בנות.

הלכה א, סה ע"ב

סוגיא 3 • גירי, חרורי, ממזירי (שתוקי ואסופי)

³⁷⁻²⁹ **ילקוט שמעוני**, עזרא, תתרטז, (15, 16):

"תל חרשא" - זה שתוקי ואסופי; "כרוב" - אלו הממזרים; "רובם" - אלו שהלכו אחר עיניהם; "אדן" - שהיו אומרים לית דין ולית דיין ולית אדון; "אמר" - שאמרו אין דין ואין דיין; "ואמר" - שיומרו על מעשיהם הרעים. ר' אבין בשם ר' פנחס: פירשו עצמן כאמרא בחלוק. "נתינים" - על שם "ויתנם יהושע חוטבי עצים" וגו'. ניחה לעדה ולמזבח, אלא תלאן בריפין אם לא מרחקן ולא מקרבן, אלא מי שהוא עתיד לבנות בית הבחירה ודעתו לקרב, יקרב, ואת שדעתו לרחק, ירחק. בא דוד ורחקן, שנאמר: "והגבעונים לא מבני ישראל המה". "ויבקש דוד את פני יי" - התחיל שואל באורים ותומים על הרעה ש?היה? שלש שנים. הדא הוא דכתיב: "בקשו את יי' כל ענוי הארץ אשר משפטו פעלו", שהוא עושה משפט ופועלו כאחת. "ויאמר יי' אל שאול" וגו', שלח להם דוד ואמ': מה לכם ולבית שאול? אמ' לו: על אשר המית ממנו שבעה אנשים, שנים חוטבי עצים ושנים שואבי מים, וחזן וסופר ושמש. אמר להם: מה אתון בענן כדון? אמרו לו: "שבעה אנשים מבניו, והוקענום" וגו'. אמר להם: ומה הנאה לכון ואינון מתקטלין? סיכו לכון דהב וכסף. והוון אמרין: "אין לנו כסף זהב עם שאול ועם ביתו". אמר: דילמא דאינון בהתיין פליגיין ומתעשר פלג, מגלת אחשורוש >ואיני מבין כוונתו - ד' הימן <נסב כל חד מנהון והוה מפייס קומי גרמיה, ולא אפייסו. באותה שעה אמר דוד: ג' סימנין, כתוב ברמז קנ"ד, מיד עמד ורחקן, ואף עזרא רחקן, אף לעתיד לבא הקדוש' ברוך הוא מרחקן והעובר העיר.

מדרש דניאל ומדרש עזרא, עזרא ב, נט, עמ' 112:

אמ' ר' סימון: כת', "ואלה העולים מתל מלח תל חרשא". "מתל מלח" - זו בבל; "תל חרשא" - אלו שתוקי

ואסופי; "כרוב אדן" - אלו הממזורים; ["רובין"] - אלו שהלכו אחר עיניהם ואומ' אין דין ואין דיין. ר' חזקיה מפי' לישנא: אלו שהלכו אחר עיניהם ואומ' אין דין ואין דיין; "אימר" - שהימרו לאל במעשיהם הרעים. ר' בון בשם ר' יצחק: פרסמו עצמן כאימרא בחלוק. ר' יוחנן בשם ר' שמעון בן לקיש: ראויין היו לעשות תל מלח, אלא ששתקה להם מדת הדין.

הלכה א, סה ע"ב-ע"ג

סוגיא 4 • נתיני

[118-39] ראו במדבר רבה, ח, ד, וראו מאק, במדבר רבה, עמ' 57: "המקור המוביל את הדרשה כולה הוא ירושלמי קידושין (... מצטט קטעים נרחבים למדי מירושלמי (... אבל משלב בתוכו גם מקורות נוספים...").

76, 52, 47-39 מדרש דניאל ומדרש עזרא, עזרא ה, כ, עמ' 132:

ל"א: "ויתנם יהושע" וג': לעדה ניחה, אלא ולמזבח יי למה לי? אלא תלאן יהושע ברוד. אמ': אני איני מקרבן ולא מרחקן אלא מי שהוא עתיד לבנות בית הבחירה דאת דעתו לקרב, יקרב, לרחק, ירחק. וריחקן, דכתי': "והגבעונים לא מבני ישראל המה". אף עזרא רחקן, דכתי': "והנתינים יושבים בעפלו] [בעפל", ו[ואף לעתיד לבוא הב"ה מרחקן. הה"ד: "והעובד העיר יעבדהו" וג' - יאבדהו מכל שבטי ישראל.

מדרש דניאל ומדרש עזרא, נחמיה יא, כא, עמ' 159:

אבל רבותי אומ' שהוא לשון אפלה, שכן אמ': "והגבעונים לא מבני ישראל המה", שבא דוד ורחקן. ואף עזרא רחקן, דכתי': "והנתינים יושבים בעפל". ושמא הוא לשון הרע? כד"א: "הנה עפלה", "ויעפילו" ומתרג': ואשעו, כלו', עדיין הם עומדין בריחוקן ורשען, ולא זכו לבוא בקהל.

ר' יהודה אלמדארי, קידושין יא ע"א:

ומפרש בירושלמי שנקראו נתינים על שם "ויתנם יהושע" וגו'. "שתוקי ואסופי" - מפרש להו ואזיל איזהו שתוקי וכו'.

תוספות הר"ש משאנץ, כתובות כט ע"א, מהדורת ליס, עמ' לו-לז (וראו את כל הציטוט להלן, שו' 102-108): לאפוקי ממה <דאמר> למעלה בירוש' שתלאן ברופן, פי' וכו'.

ילקוט המכירי, משלי כה, יד, נז ע"א:

קידושין ירושלמי: בעון ארבעה דברים הגשמים נעצריין: בעון עובדי ע"ז ומגלי עריות ושפיכת דמים ופוסקי צדקה ברבים ואינן נותנין, וכו'. בעון פוסקי צדקה ברבים ואינן נותנין, שני': "נשיאים ורוח וגשם אין, איש מתהלל במתת שקר".

בית הבחירה, כתובות, עמ' 136:

והוא שאמרו בתלמוד המערב [...] ועוד אמרו שם: נתינים, יהושע ריחקם.

בית הבחירה, קידושין סו ע"ב, עמ' 323:

ועליהם אמרו בתלמוד המערב: נתינים, יהושע ריחקם.

56-59 **ילקוט המכירי**, תרי עשר, צפניה, עמ' 15:

קידושין ירושלמי: אמר ר' אלעזר, "בקשו את יי"י כל ענוי הארץ אשר משפטו פעלו". מהו "אשר משפטו פעלו"? שעושה משפט פעלו כאחת.

60 **תשובות ופסקים**, קפב, עמ' 307:

הם הרגו ז' בנוב, כדא' בירושלמ' במס' קידושין, וכו'.

רד"ק, פירוש על שמואל ב כא, א, ד"ה ואל בית הדמים, עמ' 247:

ועוד אמרו שם: למה בקשו ממנו שבעה אנשים? כי שבעה אנשים הרגו מהגבעונים עם הכהנים: שני חוטבי עצים ושני שואבי מים, ושמש וחזן וסופר.

73-59 **מדרש הגדול**, במדבר לה, לד, עמ' תקצה-תקצו:

אמר להן: מה לכם ובית שאול? אמרין: על שהמית ממנו שבעה אנשים: שנים חוטבי עצים ושנים שואבי מים, וחזן וסופר ושמש. אמר להון: ומה אתון בעיין כרוון? אמרון ליה: "יותן לנו שבעה אנשים מבניו והוקענום ליי' בגבעת שאול בחיר יי'". אמר להון: ומה הנייה לכון ואנון מתקטלין? סב לך כסף ודהב! והוה אמרין: "אין לנו כסף וזהב עם שאול ועם ביתו". אמר: דילמא בהתיין אנון? פלגון. מן פלג נסב כל חד וחד והוה מפייסיה קומי גרמיה והוה אמר להון: מה הנייה לכון ואנון מתקטלין? סב לך כסף ודהב! והוה אמרין: "אין לנו כסף וזהב עם שאול ועם ביתו" - אין "לי" כתיב.

<מכאן ואילך שילוב של הבבלי עם הירושלמי וכו'>

באותה השעה אמר דוד: שלשה סימנין באומה זו - רחמנים ובישנים וגומלי חסדים. רחמנים, דכתיב: "ונתן לך רחמים ורחמך"; בישנים, דכתיב: "ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו". זה סימן לבישן, שאינו חוטא. וכל שאין לו בשת פנים, דבר בריא שלא עמדו אבתיו על הר סיני; וגומלי חסדים, דכתיב: "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו", ואומר: "ושמר יי' אלהיך לך את הברית ואת החסד". כל שיש בו שלשה סימנין אלו ראוי להידבק באומה זו, וכל שאין בו שלשה סימנין הללו אין ראוי להידבק באומה זו. ואלו, אין בהן אחד מהן.

80-74 **מדרש הגדול**, במדבר לה, לד, עמ' תקצו:

מיד עמד וריחקן: "והגבעונים לא מבני ישראל המה". אף עזרא ריחקן: "והגבעונים יושבין בעפל". אף לעתיד לבוא הקב"ה מרחקן. הדא היא דכתיב: "והעובר העיר יעבדוהו" - "יאבדוהו" כתיב. "ויאמרו אל המלך: האישי אשר כלנו ואשר דמה לנו [...] יותן לנו שבעה אנשים מבניו [...] ויאמר המלך: אני אתן". "ויקח המלך את שני בני רצפה בת איה אשר ילדה לשאול, את ארמוני ואת מפיבושת ואת חמשת בני מיכל בת שאול". והכתיב: "ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד", ואתה אומר כן? אמור מעתה: בני מירב היו, וגידלתן מיכל ונקראו על שמה.

85-81 **מדרש הגדול**, במדבר לה, לד, עמ' תקצו:

והינו דכתיב: "ויתנם ביד הגבעונים ויוקיעום בהר לפני יי' ויפלו שבעתים יחד", יתיר יו"ד, זה מפיבושת, שהיה אדם גדול בתורה ונתן דויד עיניו בו להצילו. הדא היא דכתיב: "אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי", שהסכים הקב"ה עם דוד.

רד"ק, פירוש על שמואל ב כא, ט, ד"ה שבעתיים, עמ' 249:
 ודרש אחר: על מפרכות בן יהונתן שחסר מהם.

89-87 מגילת סתרים, עמ' 276:

ושמתחילין על המת "הצור תמים פעלו", יש לו עיקר.

ספר המנהיג, הלכות דבר האבד, קיז, עמ' תקכג (ראו תוספות יבמות עט ע"א, ד"ה ותטהו בשם מדרש):
 בירושל', בפ' נגמר הדין: "ותקח רצפה בת איה [את] השק ותטהו לה אל הצור". מאי "אל הצור"?
 א"ר הושעיה: שהיתה אומרת "הצור תמי' פעלו". שמעינן שמימות הנביאי' מנהג זה. ובירוש' דעשרה
 יוחסי'.

רד"ק, פירוש על שמואל ב כא, י, ד"ה אל הצור, עמ' 249:

ובדרש: מהו "ותטהו לה אל הצור"? שאמרה "הצור תמים פעלו", כלומר, שהצדיקה עליהם את הדין.

ילקוט שמעוני, שמואל ב, קנד (3):

"ותטהו לה אל הצור" - א"ר אושעיא: שהיתה אומרת "הצור תמים פעלו".

מדרש הגדול, במדבר לה, לד, עמ' תקצז:

"ותקח רצפה בת איה את השק ותטהו לה אל הצור". מהוא "אל הצור"? אמר רבי הושעיה: שהיתה אומרת
 "הצור תמים פעלו".

93-90 **רד"ק**, פירוש על שמואל ב, כא, א, ד"ה ואל בית הדמים, עמ' 247:

ואמר: גדול קידוש מחילול השם. בחילול השם כתוב: "לא תלין נבלתו", ובקידוש השם כתוב: "ויהיו
 תלויים מתחילת קציר עד נתך מים עליהם" - מלמד שהיו תלויין משה עשר בניסן עד שבעה עשר
 במרחשון.

93 **ילקוט שמעוני**, שמואל ב, בדפוס ראשון ובכ"י פרמה, ברמז קנה (2):

"והוקענום לה" - מלמד שהיו תלויים ועומדים שבעה חדשים, ממוצאי י"ט הראשון של פסח עד מוצאי
 י"ט האחרון של חג.

108-102 **חידושי הרמב"ן**, יבמות עח ע"ב, ד"ה נתינים, עמ' רפא:

ותו, דאשכחן בירושלמי בפ' עשרה יוחסין: ר' הונא אמר, בימי ר' אלעזר בן עזריה בקשו לקרבן.
 ר' אבין מפי' לישנא: בימי ר' אלעזר הקרח. אמרו: מי מטהר חלקו של מזבח? הדה אמרה: יהושע רחקן.
 אפילו תימא יהושע רחקן, כלום רחקן אלא פסול משפחה? אין תימר משום פסולי עבדות, מעתה, הבא על
 הנתינה לא יהא לה קנס? והתני': הבא על הנתינה יש לה קנס! וכך פירושו וכו'.

מלחמת ה', יבמות, בדפי הרי"ף, כד ע"ב:

ואתמר עלה בירושלמי (כתובות פ"ג ה"א): א"ר יוסי, נתינים, לא חשו להם חכמים אלא משום פסולי
 משפחה. וא"ת משום פסולי עבדות, מעתה, הבא על הנתינה לא יהא לה קנס? דתנינן: הבא על הנתינה יש
 לה קנס! ומפורש יותר בפרק עשרה יוחסין ירושלמי.

תוספות, כתובות כט ע"א, ד"ה הבא על הנתינה:

ומיהו, בירושלמי משמע כפי' הקונט' בפ' עשרה יוחסין, דקאמר התם: נתינים, יהושע ריחקם. כלום ריחקם אלא משום פסול משפחה? דא"ת משום פסול עבדות, אלא מעתה הבא על הנתינה לא יהא לה קנס? משמע [...] ומיהו, בירושלמי איכא למימר דסבר, וכו'.

תוספות הר"ש משאנץ, כתובות כט ע"א, מהדורת ליס, עמ' לו-לז:

עוד אמרי' בירושלמי די' יוחסין: נתינים, לא חשו להן אלא משום פסולי משפחה. א"ת משום פסולי עבדות, מעתה, הבא על הנתינה לא יהא לו קנס? ותנינן נמי על הנתינה: יש לה קנס! [...] ולי ג' דסוגיית הערל והירושלמי דפ' י' יוחסין שוין, וזה לשוננו: בימי ר' אלע' הקרח אומ', מי מטהר חלקו של מזבח? הדא אמרה: יהושע ריחקו, פי' [...] לאפוקי ממה <דאמר> למעלה בירוש' שתלאן בדופן, פי' וכו'.

שיטה לא נודע למי, קידושין, עמ' קס:

ובירושלמי גר': נתינים, יהושע רחקן. אלא מפסול. אין תימא משום פסול (עבירות) [עבדות], מעתה, הבא על הנתינה לא יהא ליה קנס? והתנן: הבא על הנתינה יש לה קנס!

ספר מצוות גדול, לא תעשה קיו, מ ע"א (עמ' קפח-קפט):

ואמרי' בירושלמי: נתינים, יהושע רחקן. כלום רחקן אלא משום פסול משפחה? פי' [...].

ילקוט שמעוני, יהושע, יט (3):

"ועתה ארורים אתם" - א"ר אלעזר: אררן כנחש, שנאמר: "ועתה ארורים אתם", וכתוב: "ועתה ארור אתה", וכתוב: "ויאמר איש ישראל אל החוי". וכי חוים היו? והלא גבעונים היו! אלא שעשו מעשה חוי. אמר: יודע אני שא"ל הקב"ה "ביום אכלך ממנו מות תמות", אלא הריני הולך ומרמה בהם והם הולכים ועושים, ואני יורש הארץ לעצמי. כך אמרו אלו: יודעים אנו שאמר הקב"ה "החרם תחרימם", וכתוב: "לא תכרות להם ולאלהיהם ברית", הרינו הולכים והם כורתים עמנו ברית. מה נפשך, הורגים אותנו? עברו על השבועה; קיימו אותנו? עברו על הגזרה. בין כך ובין כך הן נענשין ואין יורשין הארץ.

ילקוט תלמוד תורה, בראשית ג, ה (א' הורביץ, עמ' 83):

א"ר אלעזר: יהושע אררן לגבעונים כנחש, דכתוב: "ועתה ארורים אתם" וגו' (יהושע ט, כג), וכתוב: "ויאמר איש ישראל אל החוי" (יהושע ט, ז). וכי חוים היו? אלא שעשו מעשה חוי. ומה עשה? אמר: יודע אני שאמר להם הב"ה "כי ביום אכלך ממנו מות תמות" (בראשית ב, יז). הרי אני הולך ומרמה אותם והם אוכלים ונענשים, ואני יורש לעצמי את הארץ. ירושלמי דקדושין פרק עשרה יוחסין.

מדרש הגדול, שמות כג, לב, עמ' תקנא:

אמר ר' אליעזר: איררן כנחש, שהלשינו כמותו. וכן הוא אומר: "ויאמר איש ישראל אל החוי". וכי חוים הם? אלא שעשו מעשה חוי. הוא אמר: יודע אני שאמר להן הקב"ה "כי ביום אכלך ממנו מות תמות". אלא הריני הולך ומרמה בהן ואוכלין ונענשין, ואני יורש את הארץ לעצמי. כך עשו אלו. אמרו: יודעין אנו שאמר הקב"ה ל"ישראל "כי החרם תחרימם", וכת': "לא תכרות להם ברית". הרי אנו הולכין ומרמין בהם וכורתין עמנו ברית. מה נפשך, יהרגונו? יעברו על השבועה; יקיימו אותנו? יעברו על הגזירה. בין כך ובין כך נענשין, ואנו יורשים הארץ.

>מכאן ואילך תוספת פרשנית, כנראה של בעל המדרש הגדול:
באותה שעה איררן יהושע וריחקן שלא יכנסו בקהל, ונתנם עבדים חוטבי עצים ושואבי מים. וכן הוא אומר:
”זאת נעשה להם והחיה אותם ולא יהיה עלינו קצף על השבועה“.

הלכה א, סה ע"ג

סוגיא 7 • דור אחד עשר שבממזר

155,148-144 **הוספה בויקרא רבה**, לב, ו (חסר בככתבי היד לונדון ופריס), עמ' תשנא-תשנב, על פי כ"י וטיקן:
רב אמ': לעולם אין ממזר חיי יתיר על ל' יום. א' ר' חוניא: אחת לששים אחת לשבעים שנה הקב"ה מביא
דבר גדול על העולם ומכלה את הממזרין ונוטל כשירין עמהם. ומה טע' "וגם הוא חכם ויבא רע". ולא
הוה צריך קרייה למימר אלא "ויבא טוב"! אלא ללמדך שאפילו רעה שהוא מביא לעולם, בחכמה הוא
מביאה. "ואת דבריו לא הסיר" - את דברו לא הסיר. וכל כך למה? "וקם על בית מרעים ועל עזרת פעלי
און". ואתייה כההיא דאמ' ר' שמעון בן לקיש: "במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת", כל כך למה?
כדי שלא יתפרסמו החטאים.

151-140 **מדרש הגדול**, דברים כג, ג, עמ' תקיג:

שאלו את ר' אליעזר: דור אחד עשר בממזר, מהוא? אמר להן: הביאו דור שלישי, ואני מטהרו. מאי טעמיה
דר' אליעזר? דלא חיי. ואתיא דר' אליעזר כר' חנינה, דאמר ר' חנינה: אחת לששים לשבעים שנה הקב"ה
מביא דבר גדול בעולם ומכלה הממזרים, ונוטל עמהן כשרים שלא לפרסם לחטאים. ואתיא כההיא דאמר
ר' לוי בשם ריש לקיש: "במקום אשר תשחט העלה תשחט החטאת", שלא לפרסם החטאים. "וגם הוא חכם
ויבא רע". לא מסתברא, אלא "וגם הוא חכם ויבא טוב"! אלא ללמדך שאפילו רעה שהקב"ה מביא לעולם,
בחכמה מביאה. "ואת דבריו לא הסיר, וקם על בית מרעים".

148-147 **מדרש הגדול**, ויקרא ו, יח, עמ' קנט:

"במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת" - ר' לוי בשם ר' שמעון בן לקיש: מכאן שאין מפרסמין את
החטאים, כדי לקרב אותן לתשובה.

הלכה א, סה ע"ג

סוגיא 8 • אין ממזר חי יותר משלושים יום

155 הוספה בויקרא רבה, לב, ו. ו. ראו לעיל, סוגיא 7.

הלכה ב, סה ע"ג-ע"ד

סוגיא 1 • תינוק מן השוק

8-4 **אור זרוע**, הלכות יבום וקידושין תרנז, ד"ה והשיב ה"ר, א, צב ע"ב (א, עמ' תקנ):

ובירושלמי קדושין: אביו ואמו כשני עדים [...] ורב סבר בירושלמי דיי' יוחסין דאם כעד אחד להכשיר הולד.

חידושי הרשב"א, קידושין עג ע"ב, ד"ה כל שנאסף, עמ' תמא:

ירושלמי: כל זמן שמושלך בשוק, אביו או אמו מעידין עליו. נאסף מן השוק - צריך שני עדים. אביו ואמו כשני עדים הם. רבנין דקסרין בשם רב חסדא: הדין דתימא בתינוק שאינו מרגיע, אבל בתינוק שמרגיע, צריך שני עדים, ואביו ואמו כשני עדים הם. והווייה כההוא דאמר ר' יוחנן בשם ר' ינאי: עגלים וסייחין המקפצין - אין להם חזקה. ופ' מרגיע, שמדדה, שהוא רגע כאן ורגע כאן.

חידושי הר"ן, קידושין ד, לא ע"א:

אסופי, כל זמן שהוא בשוק, אביו או אמו נאמנין עליו לומר בננו הוא. כלומר, אביו או אמו. והכי איתא בירושלמי.

הלכה ג, סה ע"ד

סוגיא 1 • פצוע דכא

6-2 **חידושי הרשב"א**, יבמות עו ע"ב:

ובירושלמי פליגי בפצוע דכא אם מותר לבא בממזרת אם לאו, דגרסינן התם: ר' ירמיה אמר, כללא, פצוע דכא ישראל מותר לו לישא ממזרת. אמר ר' יוסא: בלבד פסול משפחה. הא פסול גוף - לא בדא. חייליה דר' יוסא מן הדא דאמר ר' חלקיה, ר' סימן בשם רבי יהושע בן לוי: לא שנו אלא פצוע דכא ישראל, אבל פצוע דכא כהן - לא בדא. כמה דתימר כהן ברור הוא אסור לישא גיורת, אף הכא, ישראל ברור אסור לישא ממזרת. <יבמות>

מגדל עוז, קדושה, הלכות איסורי ביאה טז א:

ומצאו מפורש בירושלמי דקידושין, גמרא מתני' דכל האסורין, דגרסי': רבי ירמיה אמר, כללא, פצוע דכא ישראל מותר לו לישא ממזרת. א"ר יוסי: ובלבד פסול משפחה. הא פסול הגוף - לא. חייליה דר' יוסי מן הדא דא"ר חלקיה, ר' סימן בשם רבי יהושע בן לוי: לא שנו אלא פצוע דכא ישראל,

אבל פצוע דכא כהן – לא. כמה דאת אמר כהן ברור הוא אסור לו לישא גיורת, אף הכא, ישראל ברור אסור לו לישא ממזרת. ע"כ.

הלכה ג, סה ע"ד

סוגיא 2 • ר' יהודה אוסר

14-11 **חידושי הרשב"א**, יבמות עו ע"ב:

ובירושלמי גרסי: עמוני לא ישא עמונית. א"ר יוסי בר בון: על דעתין דרבנן נצטרך, דאין יסבור ר' יודה גרים פסולין, קהל ה' אינון! לישא עמונית אינו יכול, שהיא קהל ה' אצלו; לישא מצרית אינו יכול, שהוא קהל ה' אצלה! אמ"ר מתניא: משחררין לו שפחה. <יבמות>

21-20 **חידושי הרמב"ן**, יבמות עו ע"ב, עמ' רעז:

ובירושלמי עוד סברא אחרת, אמר לו ר"ע לא בני אלא אף אתה השיאו לבת גיורת מצרית כדי שיהו ג' דורות מכאן וג' דורות מכאן. <יבמות>

חידושי הרשב"א, יבמות עו ע"ב:

ועוד, דבירושלמי אמרו איפכא, דהתם גרסינן: אמר לו ר' עקיבא: לא כי, אלא אף השיאו לבת גיורת מצרית כדי שיהו שלשה דורות משלשה דורות מכאן. <יבמות>

הלכה ד, סה ע"ד

סוגיא 1 • הנושא אשה כוהנת בודק עד ארבע אמהות

4-3 **תוספות**, כתובות יד ע"א, ד"ה אלמנת עיסה וד"ה תנו רבנן:

ולקמן גריס: אי זהו עיסה [...] ולא גרסינן אלמנת, והכי אית' בירושלמי. וכדברי ר"ת משמע בירושלמי: דקתני, איזהו עיסה? כל שאין בה לא ממזר ולא נתין ולא עבדי מלכי. ר' מאיר אומר: כל שאין אחד מכל אילו – בתה כשירה. אלמא בכשרות דבת מיירי, ולא באלמנה.

הלכה ד, סה ע"ד

סוגיא 4 • ולא נמצאת מחמיר בישראל יותר מן הכהנים?

24-21 **המאור הגדול**, קידושין לא ע"ב:

בכהן הנושא שנינו, ומסייע ליה תלמוד הירושלמי, דאמר: לא נמצאת מחמיר בישראל מבכהנים?

ראב"ד, כתוב שם, קידושין, עמ' קמא, בדפי הרי"ף, לא ע"ב:

הלא לפי הירושלמי אדרבא, פוחת מיבעי ליה, שהרי מדבק בשבטו ובמשפחתו!

חידושי הרמב"ן, קידושין עו ע"א, ד"ה ללויים וישראלים, רסו ע"א:

ובירושלמי גרסינן: ולא נמצאת מחמיר בישראל יותר מן הכהן? אמר רבי יוסי בר בון: א' זו וא' זו, קנס קנסו, כדי שיהא אדם מדבק בשבטו ובמשפחתו. פי' [...] ולמדנו מן הירושלמי שא"א לפרש סיפ' המתני' בכהן הנוש' כמו שפי' רבים וגורסין לוייה וישראל'י, אלא לויים וישראל'י גרסי', ובלויים וישראל'י הנוש' קאמ'.

מלחמת ה', קידושין, בדפי הרי"ף, לא ע"ב:

אמר הכותב: מתוך ראייתו זכינו בדין. דעל כרחק, לפי הירושלמי מתניתין דקתני לויים וישראלים מוסיפין, בלוי וישראל הנושאים קאמר, ומשום פסולי קהל, דאי אמרת בכהן הנושא לוייה, ישראלית, היכי מקשי לה לא נמצאת מחמיר בישראל? והלא בדין הוא שיבדוק הכהן אחר לוייה וישראלית יותר מן הכהנות! וכו'. ועוד, שגירסת הירושלמי כך היא בכל הנוסחאות: לא נמצאת מחמיר בישראל יותר מן כהן? [...] ומשני: א"ר יוסה בר' בון, אחת זו ואחת זו, קנס קנסו בהן, שיהא אדם מדבק בשבטו ובמשפחתו. כלומר [...] נמצאת למד לפי הירושל' שאף ישראל הנושא [...] גם גרסת משנתנו אינה [...] וכן נמצא בכל נוסחא מדוקדקת ובירושלמי שלא עבר עליו קולמוסן של מגייה ספרים, וכו'.

חידושי הריטב"א, קידושין כו ע"א, עמ' תשע:

וגרסי' בירושלמי: ולא נמצאת מחמיר בישראל יותר מן הכהן? אמר ר' יוסי ברבי בון: אחת זו ואחת זו, קנס קנסו, כדי שיהא אדם דבק בשבטו ובמשפחתו. פי' [...] רבי' הגדול זצ"ל.

חידושי הר"ן, קידושין ד, תרעג, בדפי הרי"ף, לא ע"ב:

וזה שהחמירו בבדיקת פסולי [קהל יותר מבדיקת פסולי] כהונה, מפורש בירושלמי שהקשו: ולא נמצאת מחמיר בישראל יותר מן הכהן? א"ר בון: אחת זו ואחת זו, קנס קנסו, כדי שיהא אדם מודבק בשבטו ובמשפחתו.

בית הבחירה, קידושין עו ע"א, עמ' 340 (ראו ר"ש ליברמן, תוספתא כפשוטה, קידושין, עמ' 975):

ובתלמוד המערב אמרו: לויים וישראלים מוסיפין עוד אחת. כלומר [...] והקשה: נמצאת מחמיר בישראל יותר מבכהן! ותירץ: אחד זה ואחד זה אינו אלא קנס, שלא יכניס אדם עצמו בטורח בדיקה, וישא ממשפחתו, וכו'.

הלכה ה, סה ע"ד

סוגיא 1 • כל שתמניהו בידך לא יהא אלא מן הברורין שבאחיק

ראו להלן, סוגיא 2.

הלכה ה, סה ע"ד סוגיא 2 • זכות יחסיהם עומדת להם במלחמה

9-2 הקונטרס האחרון, קידושין ריה, עמ' 339:

' יוחסין. כתיב: "שום תשים עליך מלך". אין לי אלא מלך, מניין לרבות שוטרי הרבים וגבאי צדקה וסופרי דיינין, מכים ברצועה מניין? ת"ל: "מקר' אחיך תשי' עליך" - כל שימו' שתשים עליך לא יהא אלא מן המוכרחין שבאחיך. רבי שמואל בר נחמן בש"ר יונתן, כתיב: "והתייחסם בצבא המלחמה" - זכות יחסיהם עומדת להם במלחמה. עד כדון מן הקבלה. מדברי תורה: "לא יבא ממזר, לא יבא פצוע דכא". מה כתיב בתריה? "כי תצא מחנה" וגו'.

מדרש הגדול, דברים יז, טו, עמ' שצז-שצח:

ד"א: "שום תשים עליך מלך" - אין לי אלא מלך, מנין לרבות שוטרים וגבאי צדקה וסופרי דיינין מכין ברצועה? ת"ל: "מקרב אחיך תשים עליך" - כל שתשימהו עליך לא יהא אלא מן הברורין שבאחיך. ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן, כתיב: "והתייחסם בצבא במלחמה" - זכות ייחוסיהן עומדות להן במלחמה. עד כדון מן הקבלה. מדברי סופרים מניין? "לא יבא ממזר בקהל ה'". לא יבא פצוע דכא". מה כתיב בתריה? "כי תצא מחנה על איביך".

4-2 תוספות, סוטה מא ע"ב, ד"ה אותו היום:

בירושלמי דעשרה יוחסין בגמרא: אין בודקין מן המזבח. כתיב: "שום תשים עליך מלך". אין לי אלא מלך, מנין לרבות שוטרי הרבים וגבאי צדקה וסופרי דיינין ומכין ברצועות? ת"ל: "מקרב אחיך תשים עליך מלך" - כל שתשימהו עליך לא יהא אלא מן הברורין שבאחיך.

פירוש ר' מיוחס, דברים יז, טו (עיבוד או פירוש של הבבלי [יבמות מה ע"ב, קידושין עו ע"ב] על פי הירושלמי [גבאי צדקה וכו']):

"מקרב אחיך תשים עליך" - אף שאר שימות שאתה משים, דהיינו גבאי צדקה ופרנסי צבור, לא יהו אלא מקרב אחיך ולא מגרים ועבדים.

הלכה ז, סו ע"א

בת גרים

8-7,4 שו"ת הרשב"א, א, אלף רלא, תי ע"א:

והכי איתא נמי בהדיא בירושלמי, גרסינן התם: כולוהו מקרא אחד דורשין, "כי אם בתולות מזרע בית ישראל". רבי יוסי אומר: עד שיוולדו בקדושת ישראל. רבי שמעון אומר: עד שיביאו בתולים בקדושת ישראל.

שו"ת הרשב"א, ג, שעב, ד"ה כתבת אתה:

שכבר כתבתי לך וביארתי בקונדרסי הראשון מחלוקת ר' יוסי ור' שמעון בן מנסיא שבפרק עשרה יוחסין, שאינה אלא בגזרת הכתוב, ולא כמו שדמית והוכחת <צ"ל: והוכחת> מגמרין ומגמרא דבני מערבא.

חידושי הריטב"א, יבמות ס ע"ב, ד"ה והא דאמרינן, עמ' תקסב:

ואפילו לשיטת הירושלמי, שמפרש שנולדו בתוליה בישראל ומכשר כשלידתה בקדושה, מ"מ, כל שלא נולדה בישראל - מפסל פסיל.

31-20 **מגילת סתרים**, אסף, עמ' 46 (50):

ובגמ' דקידושין, בפ' עשרה יוחסין, גרסי בני מערבא: ולד בוגרת כשר, שהוא בלא תעשה שהיא מכח עשה: "והוא אשה בבתוליה יקח" - ולא בוגרת. כל לא תעשה שהוא בא מכח עשה, עשה הוא, ודכותה: "כי אם בתולה מעמיו" - ולא גיורת. כל לא תעשה שהוא בא מכח עשה, [עשה] הוא. חזר ר' הושעיה ואמ': לא דומה עשה שבישראל לעשה [שבכהנים]. עשה [שבכהנים] אסור בכהנים ומותר בישראל ובלויים. [עשה שבישראל אסור בכל]. ואיתא נמי במס' דביכורים בגמ' דפיר[קא קמא] <ביכורים פ"א ה"ה, סד ע"א>.

תוספות, סנהדרין פב ע"א, ד"ה ואידך:

וכן משמע בירושלמי פרק בתרא דקידושין, דא"ר יעקב בר אידי בשם רבי יהושע בן לוי: מעשה במשפחה בדרום שהיו קורין עליה ערעור ושלח רבי את ר' רומנוס לבודקה ומצא שנתגיירה זקנתה פחותה מבת ג' שנים ויום אחד, והכשירה רבי לכהונה. רב הושעיא אמר: כרבי שמעון הכשירה. א"ר זעירא: דברי הכל הוא, דא"ר זעירא בשם רב אדא בר אחוה: ר' יודן מטו בה בשם רב ר' אבהו בשם ר' יוחנן, ולד בוגרת כשר, שהיא בלא תעשה ובא מכח עשה: "והוא אשה בבתוליה יקח" - ולא בוגרת. כל לא תעשה הבא מכח עשה, עשה הוא. ודכותיה: "כי אם בתולה מעמיו" - ולא גיורת. כל לא תעשה הבא מכלל עשה, עשה.

תוספות הר"ש משאנץ, סנהדרין פב ע"א, עמ' רנו:

וכן משמע בירושלמי פרק בתרא דקידושין: רבי יעקב בר אידי בשם רבי יהושע בן לוי, מעשה בשפחה בדרום שהיו קורין עליה ערר, ושלח רבי את רומינוס לבודקה ומצא שנתגיירה זקנתה פחותה מבת ג' שנים ויום אחד, והכשירה רבי לכהונה. רב הושעיא אמר: כרבי שמעון הכשירה. אמר רב זעירא: דברי הכל הוא הכא, דאמר רב זעירא בשם רב אדא בר אחוה: רבי יודן מטי בה בשם רבי אבהו בשם ר' יוחנן, ולד בוגרת - כשר, שהיא בלא תעשה שהוא בא מעשה: "והוא אשה בבתוליה יקח" - ולא בוגרת. כל לאו שהוא בא מכח עשה, עשה הוא. ודכותיה: "כי אם בתולה מעמיו יקח אשה" - ולא גיורת. כל לא תעשה שהוא בא מכח עשה, עשה הוא.

תוספות הר"ש משאנץ, עבודה זרה, עמ' קכא-קכב:

וכן משמע בירושלמי פרק בתרא דקידושין: רבי יעקב בר אידי בשם רבי יהושע בן לוי, מעשה בשפחה בדרום שהיו קורין עליה ערר, ושלח רבי את רומינוס לבודקה ומצא שנתגיירה זקנתה פחותה מבת ג' שנים ויום אחד, והכשירה רבי לכהונה. רב הושעיא אמר: כרבי שמעון הכשירה. אמר רבי זעירא: דברי הכל היא הכא, דאמר רבי זעירא בשם ר' אדא בר אחוה, רבי יודן מטי בה בשם רבי אבהו בשם ר' יוחנן: ולד בוגרת - כשר, שהוא בלא תעשה שהוא בא מעשה: "והוא אשה בבתוליה יקח" - ולא בוגרת. כל לאו שהוא בא מכח עשה, עשה הוא. ודכותיה: "כי אם בתולה מעמיו יקח אשה" - ולא גיורת. כל לא תעשה שהוא בא מכח עשה, עשה הוא.

הלכה ח, סו ע"א

סוגיא 1 • האומר "בני זה", נאמן לתת לו אבל לא ליקח ממנו

7-1 **אור זרוע**, בבא בתרא צד, ג, טו ע"ד (ג, עמ' תלג):

ורבינו יצחק בר שמואל זצ"ל מביא ראיה להרב ר' אליהו זצ"ל דאמרינן בירושלמי בפרק עשרה יוחסין, גבי האומר זה בני ממזר: תמן תנינן, האומר זה בני בכור. ר' אבהו בשם ר' יוחנן: לתת לו ולא ליקח ממנו. תמה ר' יוסי: לא מתני' היא, אפילו שניהם אומרים על עובר שבמעיה ממזר הוא - (אינה נאמנת) [אינן נאמנין]? דילמא על רבי יהודה איתאמרת, דר' יהודה [אומר]: נאמנין עליו. ר' אבהו בשם ר' יוחנן: לתת לו, אבל לא ליקח ממנו. אמר ר' חזקיה: עוד היא מתני', בכור יכיר, בן השנואה יכיר. ומפרש הכי, וכו'.

תשובות ופסקים מאת חכמי אשכנז וצרפת, קנה, עמ' 242:

והא דג' בירושלמי בפ' י' יוחסין: האומר זה בני ממזר - אינו נאמן. ר' אבהו אמ' בשם ר' יוחנן: לתת לו אבל לא ליקח ממנו. ר' יוסי אומר: ולא מתניתן היא: אפי' שניהם אומ' על העובר שבמעיה ממזר הוא - אינן נאמנין? דילמ' על דר' יהודה איתמרה, דר' יהודה: נאמני' עליה. ר' אבהו בשם ר' יוחנן: ליתן לו, אבל לא ליקח ממנו. אמ' חזקיה: עוד היא מתני', בכור יכיר, בן השנואה יכיר. עכ"ל הירושלמי, ה"פ, וכן פי' רבי' יהודה מפרי' בתוספות' וזה לשונו וכו'.

ספר מצוות גדול, לא תעשה קיז, מא ע"ב (עמ' רי):

פירש רבנו אליהו דנפקא ליה מדכת' "בן השנואה יכיר" [...] וכן משמע בירושלמי בפ' אחרון דקדושין.

תוספות, קידושין עד ע"א, ד"ה כשם:

ורב' אליהו מפרש דהיינו טעמא דנאמן, משו' דכתיב "כי את הבכור בן השנוא יכיר", ואומ' לעיל: שנוא' בנישואה, כלומ', שהי' בלאו וקאי. "יכיר" - אתרווייהו, יכיר שהו' בכור ויכיר שהוא בן גרושה וחלוצה, דשנואה בנישואה, וכן מצאתי בירושלמי.

תוספות, יבמות מז ע"א, ד"ה כך נאמן:

רבינו אליהו מפריש' דנפקא לן מדכתיב "בן השנואה יכיר", וכן משמע בירושלמי בפרק בתרא דקידושין, וכו'.

תוספות, בבא בתרא קכז, ע"ב ד"ה כך נאמן:

ורבינו אליהו מפרש ד"יכיר" נמי קאי אבן השנואה, וכו', אבל בירושלמי בפ' י' יוחסין משמע כפ"ר אליהו.

תוספות רבינו פרץ, קידושין עד ע"א, ד"ה כך נאמן, עמ' עה:

רבינו אליהו מפרש [...] ומיהו בירושלמי משמע כפירושו דגרסינן בירושלמי דפירקין גמ' דהאומר זה בני בכור, בכור יכיר, בן השנואה יכיר.

חידושי הריטב"א, קידושין עה ע"ב, עמ' תשצד:

אבל הר"ר אליהו מפריש ז"ל פי' [...] וכן אמרו בירושלמי: בן שנואה יכיר, בן אהובה יכיר, ויפה פי' ז"ל.

חידושי הריטב"א, בבא בתרא קכז ע"ב, רכז ע"א:

וכן אמרו בירושלמי דקדושין, תמן תנינן: האומר זה בני בכור - נאמן. רבי אבהו בשם רבי יוחנן אומר: לתת לו ולא ליקח ממנו (פירוש שאינו נאמן כרבנן). אמר רב יוסף: עוד הא מתני', אפילו שנים אומרים על העובר שבמעיה שהוא ממזר - אינם נאמנים. (כלומר [...]) אמר חזקיה עוד היא מתני' (כלומר [...]) בכור יכיר, בן שנואה יכיר. ע"כ.

תוספות הרא"ש, יבמות מז ע"א, ד"ה וחכמים אומרים אינו נאמן, עה ע"א:

ובירושלמי דפרק בתרא דקידושין מפרש טעמא דנאמן לומר בן גרושה מדכתיב "בן השנואה יכיר".

תוספות הרא"ש, קידושין עד ע"א, ד"ה כך נאמן לומר זה בן גרושה וכן חלוצה, ריא ע"ב:

דגרסינן בירושלמי דפירקין, גמ' דהאומר זה בני בכור, בכור יכיר, בן השנואה.

נימוקי יוסף, קידושין עה ע"ב, רסב:

וכן אמרו בירושלמי: בן שנואה יכיר, בן אהובה יכיר.

הלכה י, סו ע"א-ע"ב

איש ואשתו, עשו אותן כשני עדים

⁴ **בית הבחירה**, קידושין עט ע"ב, עמ' 348:

ובתלמוד המערב אמרו: איש ואשה, עשו אותם כשני עדים. חזקה אין האשה שותקת על בני חברתה.

הלכה יא, סו ע"א

סוגיא 1 • הורגין על החזקות?

⁶⁻² **ר' חננאל**, קידושין, הדרום, מד (תשל"ז), עמ' 36:

[ירוש': תני, איש ואשה שבאו ממדינת הים. הוא אומ' אשתי היא והיא אומרת בעלי הוא - אין הורגין עליהן] משום אשת איש. הוחזקו - הורגין עליהן משום אשת איש. עד כמה היא [חזקה? ר' יונה וכו' אמרינן]: עד שלשים יום.

משנה תורה, הלכות איסורי ביאה א הא:

איש ואשה שבאו ממדינת הים, הוא אומר זאת אשתי היא אומרת זה בעלי, אם הוחזקה בעיר ל' יום שהיא אשתו - הורגין עליה; אבל בתוך הל' יום - אין הורגין עליה משום אשת איש.

ספר התרומה, הלכות חליצה, מה ע"ג:

ובירושלמי בקדושין: האיש ואשה שעומדין בבית אחד בחזקה שהיא אשתו היא חזקה מעליית'.

אור זרוע, הלכות חליצה תרעב, א, צה ע"א (א, עמ' תקסח):

ובירושלמי דקדושין, דאיש ואשה שעומדים בבית אחד ל' יום בחזקת שהיא אשתו היא חזקה.

ספר מצוות גדול, עשין נב, קלד ע"א:

ובירוש' דקדושין אמר דאיש ואשה שעומדין בבית אחד שלשים יום בחזקת שהיא אשתו.

ר' יהודה אלמדארי, קידושין יב ע"ב (ההמשך בסוגיא הבאה, עיינו שם):

ירושלמי: תני, איש ואשה שבאו ממדינת הים, הוא אומר אשתי היא והיא אומרת בעלי הוא - אין הורגין עליהן משום אשת איש. הוחזקו - הורגין עליהן משום אשת איש. עד כמה היא חזקה? אמר ר' יוחנן: עד שלשים יום.

פסקי רי"ד, קידושין, עמ' שפה:

ובירושלמי גרסי' התם: איש ואשה שבאו ממדינת הים, הוא אומר אשתי היא והיא אומרת בעלי הוא - אין הורגין עליהן משום אשת איש. הוחזקו - הורגין עליהן משום אשת איש.

תוספות רי"ד, קידושין סג ע"ב, ד"ה ובירושלמי:

ובירושלמי גרסינן התם: תני, איש ואשה שבאו ממדינת הים, הוא אומר אשתי היא והיא אומרת בעלי הוא - אין הורגין עליהם משום אשת איש. הוחזקו - הורגין עליהם. עד כמה היא חזקה? ר"י אמר: עד שלשים יום.

חידושי ר' ישמעאל בן חכמון, גיטין, מח (ס ע"א):

דחזקת שלשים יום היא, דאמרינן בגמרא דבני מערבא בפרק עשרה יוחסין: עד כמה היא חזקה? משום ר' יוחנן אמרו: עד שלושים יום.

חידושי הרשב"א, נידה, עמ' שמ:

ובירושלמי דקדושין אמרינן דאיש ואשה שהיו יושבין בבית בחזקת איש ואשתו היא חזקה מעלייתא, ע"פ דברי רבותי' הצרפתים ודברי עיקר הם.

⁸⁻⁷ **ראב"ד**, כתוב שם, קידושין, עמ' קמא, בדפי הרי"ף, לב ע"א:

אבל תנוק אינו ודאי טמא אלא חזקה בלבד, וכן מפורש בירושלמי.

ספר הישר, חידושים, ר' תם, לט, ח ע"ג (כ"י ירושלים Heb. 40 370, יב ע"ב. [תודתי ליידי ד"ר רמי ריינר על ההפניה לכתב היד]. וראו סימן קס במהדורת שלזינגר):

וה"ג בהדיא בהילכת ארץ ישראל בפ' בתרא דקדושי': שכן דרכו של תינוק לטפח בעיסה.

תוספות ר"י הזקן, קידושין, עמ' קפה:

ומפרש ר"ת: וכן פי' בערוך, דדרכו של תינוק לטפח בעיסה. וה"ג בהדיא בירושלמי.

חידושי הרמב"ן, קידושין פ ע"א, ד"ה הא דתנו, ערב ע"א:
וכן מצאתי בירושלמי בפרקין: מפני שדרך תינוק לטפח בעיסה.

חידושי הרמב"ן, חולין פו ע"א, ד"ה הא דתניא:
ובירוש' בפ' עשרה כך מצאתי: וחכמים מטמאין מפני שדרך תינוק מטפח בעיסה.

יחסי תנאים ואמוראים, ערך "ר' יוסי בן יהושע" (ערכי תנאים ואמוראים, ב, עמ' תב):
ובשלהי דקידושין ירושלמי מסיק שדרכו של תינוק לטפח בעיסה.

פירוש הר"ש משאנץ, טהרות ג ח:
ובירושלמי בפרק בתרא דקידושי' גרסינ' בהדיא: מפני שדרך תינוק לטפח בעיסה.

תוספות, חולין פו ע"א, ד"ה רוב:
ור"ת מפרש דרוב תינוקות מטפחים בעיסה, דטיפוח שייך באוכלים ומשקין [...] וכן איתא בירושלמי בהדיא: מפני שדרכו של תינוק לטפח בעיסה.

תוספות, נדה יח ע"ב, ד"ה רוב:
ור"ת מפרש: רוב תינוקות מטפחין בעיסה, דטיפוח שייך באוכל ומשקה [...] ובירושלמי איכא: מפני שדרכו של תינוק לטפח בעיסה.

חידושי הרשב"א, חולין פו ע"א, עמ' תסג:
וגרסינן בירושלמי פרק עשרה יוחסין: וחכמים מטמאין מפני שדרך תינוק מטפח בעיסה.

חידושי הר"א, נדה, נדה, יח ע"ב, עמ' צא:
והתם בירושלמי בסוף מסכת קידושי' מפורש: רוב תינוקות מטפחי' בעיסה.

חידושי הריטב"א, קידושין פ ע"א, עמ' תתד:
ותו בהדיא גרסי' בירושלמי דפירקין: תינוק שנמצא בצד העיסה ובצק בידו - ר"מ מטהר וחכמים מטמאין, שדרך תינוק לטפח בעיסה.

חידושי הריטב"א, נידה, עמ' צט:
ועוד, דבירושלמי אמר בזה בפרק בתרא דקידושין שדרכו של תינוק לטפח בעיסה.

¹⁸⁻¹⁵ **משנה תורה**, הלכות איסורי ביאה א כ:
ראיה לדין זה מה שדנה תורה במקלל אביו ומכה אביו, שיומת. ומנין לנו ראיה ברורה שזה אביו? אלא בחזקה. כך שאר קרובים בחזקה.

ר' יהודה אלמדארי, קידושין יב ע"ב (ראו לעיל, בסוגיא הקודמת):
ירושלמי: ומנין שהורגין על החזקות? שנ': "ומכה אביו ואמו מות" וגו', וכי דבר בריא הוא שזה הוא אביו? אלא אביו בחזקה. מיכן שהורגין על החזקות.

הלכה יד, סו ע"ב סוגיא 2 • המלמד את בנו אומנות

15-8 ספר הישר, חידושים, קסא, עמ' 116:

י' יחוסין ירושלמי: רוב חמרים רשעים, רוב גמלים כשרים, רוב ספנים חסידים, רוב ממזרים פקחים, רוב עבדים נאים, רוב בני אבות ביישנים, רוב בנים דומים לאחי האם. כשר שברופאים - בגיהנם. כשר שבטבחים - שותפו של עמלק. תני בן יוחאי: כשר שבגוים - הרוג. כשר שבנחשים - רצץ את מוחן. כשירה שבנשים - בעלת כשפים.

תוספות ר"י הזקן, קידושין פב ע"א, עמ' קפח:
בירו שלמי גריס: טוב שבגוים, בשעת מלחמה הרוג.

אור זרוע, הלכות בעל קרי קכה, א, כב ע"ד (א, עמ' קכ):
ירושלמי פרק עשרה יוחסין: רוב חמרים רשעים, רוב גמלים כשרים, רוב ספנים חסידים, רוב ממזרים פקחין, רוב עבדים (נאים) [גאים], רוב בני אבות ביישנים, רוב בנים דומים לאחי האם. כשר שברופאים - לגיהנם. כשר שבטבחים - שותפו של עמלק. תני ר' שמעון בן יוחאי אומר: הכשר שבגוים - הרוג. הטוב שבנחשים - רצץ את מוחו. הכשרה שבנשים - בעלת כשפים. אשרי מי שעושה רצון המקום.

תוספות, עבודה זרה כו ע"ב, ד"ה ולא מורדין:
וא"ת: הא אמרי' במסכת סופרים, כשר שבגוים - הרוג! וי"ל דבירו שלמי דקדושין מפר' דהיינו בשעת מלחמה.

תוספות, ר' אלחנן, עבודה זרה כו ע"ב, ד"ה העובדי כוכבים:
ואו"ר דבירו שלמי דקדושין אמרינן דהוא דכשר שבגוים הרוג, זהו בשעת מלחמה [...] מ"ר.

תוספות הר"ש משאנץ, עבודה זרה כו ע"ב, בתוך שיטת הקדמונים לעבודה זרה, בלוי תשכ"ט, עמ' פב:
והא דאמרי' הכשר שבגוים הרוג, והכא קתני לא מורדין, בירו שלמי דקדושין מפרש דהיינו בשעת מלחמה, ומביא ראיה מ"ויקח שש מאות רכב" וגו'.

חידושי הרשב"א, עבודה זרה כו ע"ב, עמ' מא:
בירו שלמי דקדושין מפרש הא דאמרינן טוב שבגויים הרוג, מלחמה.

חידושי תלמידי ר' יונה, עבודה זרה, מהדורת צ' זשרקובסקי, עמ' לה:
אומר רבנו יצחק דמפרש בירו שלמי דקידושין דמאי דאמרינן טוב שבגוים הרוג, הני מילי בשעת מלחמה וכו'.

מדרש הגדול, שמות ו, כג, עמ' קג:

כדאבא אודיון, דאמר: רוב חמרים כשרים, רוב ספנים חסידים, רוב ממזרים פקחים, רוב עבדים נאים, רוב בני אבות ביישנים, רוב בנים דומים לאחי האם. הכשר שברופאים - בגיהנם. כשר שבטבחים - שותפו של עמלק.

מדרש הגדול, שמות יד, ז, עמ' רס (ראו מסכת סופרים סוף פרק טו):
 מיכאן היה ר' שמעון בן יוחאי אומר: הכשר שבגוים - הרוג. היפה שבנחשים - רוץ מוחו. כשרה שבנשים - בעלת כשפים. אשרי מי שעשה רצון המקום.

מנורת המאור, אבוהב, עמ' 383:
 רוב ממזרים פקחים.

נימוקי יוסף, ע"ז כו ע"ב, בתוך שיטת הקדמונים לעבודה זרה, בלוי תשכ"ט, עמ' רב (ותוספות הרא"ש עבודה זרה שם):

הגוים - לא מורדין ולא מעלין. בירו שלמי דקדושין מפרש הא דאמרינן טוב שבגוים הרוג, היינו בשעת מלחמה, כדכתיב: "הירא את ד' וכו'", "ויקח שש מאות רכב" וגו'.

מדרש הגדול, בראשית מח, טז, עמ' תתכד ("צבי קייץ" - כך גם בשרידי ירושלמי, עמ' 238):
 ר' שמעון בן אלעזר אומר משום ר' מאיר: ראית מימיך ארי סבל, צבי קייץ, שועל חנוני, זאב מוכר קדירות? ומתפרנסין בלא צער. ולמה נבראו? לשמשיני. ואני נבראתי לשמש את קוני. אינו דין שאהא מתפרנס בלא צער? מי גרם לי שאתפרנס בצער? הוי אומר על שהירעתי מעשי קיפחתי מזונותי.

ילקוט המכירי, ישעיהו מ, לא, עמ' 117:
 "וקוי י"י יחליפו כח". סוף מסכת קידושין. תניא ר' נהוראי אומ': מניח אני כל אומניות שבעולם ומלמד את בני תורה [...] "יעלו אבר כנשרים". וכן בסוף קידושין ירושלמי.

ילקוט המכירי, תהלים צב, מו, נא ע"א:
 קידושין ירושלמי: א"ר נהוראי, מניח אני כל אומניות שבעולם ואיני מלמד לבני אלא תורה. שכל אומנות שבעולם אינם עומדות לאדם אלא בימי נערותו, בזמן שכחו עליו. אבל אם בא לידי חולי או נכנס לידי זקנה או למידה של ייסורין ואינו יכול לעשות מלאכה הרי הוא מת ברעב. אבל התורה אינה כן, אלא מכבדתו ומשמרתו מכל רע בנערותו ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו. בנערותו מהי אומר? "וקוי ה' יחליפו כח". בזקנותו מהו אומר? "עוד ינובון בשיבה". וכן את מוצא באבינו אברהם ששמר את התורה פלה עד שלא באת לעולם, שנאמר: "עקב אשר שמע אברהם בקולי" וגו'. וכן המקום גדלו וברכו בנערותו ונתן לו תקוה ואחרית בזקנותו. בנערותו מהו אומר? "ואברהם כבד מאד". ובזקנותו מהו אומר? "ואברהם זקן בא בימים, וה' ברך את אברהם בכל".

הלכה יד, סו ע"ב

סוגיא 3 • מימרות ר' חזקיה, ר' כהן בשם רב

בעלי הנפש, עמ' קכד: 45-44

ועוד אמרו בירושלמי: עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראו עיניו ולא אכל ממנו. ר"א היה מצמת פריטין בכיסיה וזבין בהו מכל מין חדא זימנא בשתא.

פירוש ר' אברהם ב"ר נתן הירחי למס' כלה רבתי, עמ' מה:

עוד אמרו: עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראו עיניו ולא אכל ממנו. ר' אלעזר הוה מצמת פריטי בכיסיה וזבין בהו מכל מין ומין זמנא חדא בשתא.

ילקוט שמעוני, תהלים כב, תרפח:

ירושלמי דפרק י' יוחסין "יאכלו ענוים וישבעו". אמר ר' חזקיה: עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראתה עינו ולא אכל. ר' אלעזר חשש לה לההיא שמועתא ומצמית ליה פריטין ואכיל בהין מכל מלה חדא בשתא.

ספר חסידים, עמ' מז:32

והכי איתא בירושלמי: עתיד אדם ליתן דין וחשבון על מה שעניו רואות ולא אכל ממנו.

ספר המצורף, עמ' 128:

ועוד גרס בירושלמי: עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראו עיניו ולא אכל ממנו. ר' אלעזר הוה מייתי פריטין וזבין בהון מכל מין.

דרשות ר' יהושע אבן שועיב על התורה, ב, עמ' שלט:33

ואמרו בירוש': לא דיין מה שאסרה תורה? [...] ואמרו ז"ל: עתיד אדם ליתן דין על מה שראו עיניו ולא נהנה ממנו. [...] ואמ' חז"ל: אדם עתיד ליתן דין על מה שראו עיניו ולא אכל ממנו. ר' יוסי צמית ליה פריטי ואכיל מכל מין חדא זמנא כדי שלא לדחות יצרו.

ילקוט תלמוד תורה, בראשית ב, ז (הורביץ, עמ' 60):

אמר ר' חזקיה בשם רב: עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראתה עינו ולא אכל. ר' אלעזר חשש לה להדה שמועתא ומצמית ליה פריטין ואכיל בהון מכל מילי חד זמן בשתא. ירושלמי דקדושין עשרה יוחסין.

מדרש הגדול, במדבר ו, יא, עמ' פג:

ר' חזקיה כהן בשם רב: עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראת עינו ולא אכל. ר' אלעזר חשש להדא שמייעא ומצמית ליה פריטין ואכיל בהו מכל מילא בשתא.

מגן אבות לרשב"ץ, מה ע"ב:

ואמרו בירושלמי: רבי אלעזר הוה מצמית פריטי כולה שתא כדי לאכול מכל מין ומין.

שו"ת התשב"ץ, שכ, לד ע"א:

ירושלמי דפרק עשרה יוחסין "ישמעו ענוים וישמחו". א"ר בון בשם רב: עתיד אדם ליתן דין וחשבון על שחזתה עינו מיני מגדים ולא אכל. ור' אלעזר חש לההיא שמעתתא והוה מצמצם פריטי למיכל בהון מכל מילי חדת בשתא.

32 ראו הונוג, ספר המשכיל, עמ' כב-כג, הערות 51-64.

33 ראו גם שם, עמ' כג, הערה 56.

פירוש משלי לר' יוסף נחמיאס, עמ' 59 (יא, יז):
ואומ' בתלמוד ירושלמי [...] וכן אז"ל: עתיד האדם ליתן את דין על מה שראו עיניו ואינו אוכל ממנו.